

РОЗДІЛ 1. РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СИСТЕМІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Особливості аналізу господарської діяльності машинобудівного підприємства

Під економічним аналізом господарської діяльності підприємства розуміють комплексне, системне дослідження господарської діяльності підприємств та об'єднань з метою підвищення ефективності й об'єктивності результатів оцінки.

Економічний аналіз як прикладна наука є системою спеціальних знань, що базуються на економічних основах діяльності та розвитку систем і спрямовані на пізнання методології оцінки господарської діяльності в цілому та її видів (операційної, фінансової та інвестиційної).

Особливостями економічного аналізу порівняно з іншими видами аналізу є:

1. Використання систем та підсистем техніко-економічних показників, за допомогою яких надається кількісна характеристика явищ і процесів господарської діяльності об'єкта економічного аналізу та які досліджуються з різних боків у статистиці й динаміці з визначенням місця в рейтинговій оцінці. Показники в цій системі згруповані за видами економічного аналізу і в межах груп проранжовані за значущістю зі створенням підсистем показників. Так, оцінка інвестиційної привабливості машинобудівних підприємств, у фінансовому аналізі надається за допомогою системи фінансових показників: ліквідності, платоспроможності, ділової активності, ефективності; показниками підсистеми показників ефективності виступають: рентабельність усього капіталу, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажів, рентабельність функціонуючого капіталу та ін.

2. Усі показники підлягають кількісному вимірюванню та оцінці їхнього впливу на оціночні та узагальнюючі показники. Наприклад, при факторному аналізі рентабельності всього капіталу надається кількісна оцінка його зміни внаслідок впливу: загальних та

адміністративних витрат, валового прибутку, виплати дивідендів, підсумку балансу.

3. Системи та підсистеми показників визначаються у взаємозв'язку, взаємозалежності внаслідок наявності причинно-наслідкових зв'язків між господарськими явищами та процесами, внутрішнім і зовнішнім середовищем, макро- і мікрорівнем.

4. У ринкових умовах доцільно формувати системи показників та з їхнім використанням аналізувати явища та процеси з позицій різних інтересів користувачів аналітичної інформації: засновників, трудового колективу та профспілок, податкових та інших контролюючих органів, або взаємних інтересів та потреб партнерів (наприклад, у системі «банк – підприємство», у кластері та інших об'єднаннях суб'єктів господарювання).

Крім загальних теоретико-методичних положень, єдиних для оцінки діяльності суб'єктів господарювання та їхніх об'єднань, економічний аналіз враховує галузеві особливості їхнього функціонування.

Так, зміст економічного аналізу, способи його виконання та система показників оцінки машинобудування мають певні особливості внаслідок наявності його специфічних рис, наведених нижче.

Як відомо, машинобудівне підприємство – це складна, досить цілісна соціально-економічна система, головною функцією якої є виготовлення продукції в умовах ефективної організації виробництва та отримання прибутку. Виробнича діяльність із випуску продукції є основною характеристикою підприємства та його відмінністю від будь-яких організацій чи установ. Крім цього, підприємство як організація виробничого призначення, має наступні загальні характеристики.

1. Необхідні для діяльності ресурси:

- матеріально-технічні (особливості виробничого обладнання, оснащення, інвентарю, основних і допоміжних матеріалів, споживання енергоресурсів);

- технологічні (гнучкість технологічних процесів, наявність конкурентоспроможних ідей, наукові заділи тощо);

- кадрові (кваліфікаційний та демографічний склад працівників, їх здатність адаптуватися до зміни цілей виробничої системи);

- просторові (характер виробничих приміщень, територія підприємства, комунікації, можливість розширення тощо);

– ресурси організаційної структури системи управління (характер і гнучкість управлінської системи, швидкість проходження управляючих впливів тощо);

– інформаційні (характер інформації у виробничому оточенні й зовнішньому середовищі, можливість її розширення і збільшення достовірності тощо);

– фінансові (стан активів, ліквідність, наявність кредитів, інвестицій тощо).

2. Залежність від зовнішнього середовища.

3. Горизонтальний розподіл праці – розподіл роботи в організації на складові компоненти за технологічною чи функціональною ознакою (формування, лиття, фрезерування, виробництво, бухгалтерський облік, маркетинг тощо).

4. Структура підрозділів підприємства (виробничого, організаційно-управлінського призначення, виробничої та соціальної інфраструктури тощо).

Під структурою будь-якого підприємства розуміють його внутрішній устрій, який характеризує склад підрозділів і системи зв'язків, підпорядкованості та взаємодії між ними. При цьому розрізняють:

– виробничу структуру;

– загальну структуру підприємства.

Виробнича структура

Основну діяльність кожного підприємства становлять виробничі процеси, що виконуються у відповідних підрозділах. Виробничий процес – це сукупність трудових і природних процесів, спрямованих на виробництво товару заданої якості, кількості, асортименту та в задані терміни. Виробнича структура підприємства складається з підрозділів, де виконуються виробничі процеси створення продукції.

На формування виробничої структури впливає багато причин і факторів, зокрема вид продукції, яка виготовляється; обсяг виробництва; рівень спеціалізації та кооперування; особливості й склад застосованих виробничих процесів тощо.

Отже, виробнича структура організації – це сукупність основних, допоміжних, обслуговуючих підрозділів організації, що забезпечують перероблення входу системи в її вихід – готовий продукт (рис. 1.1).

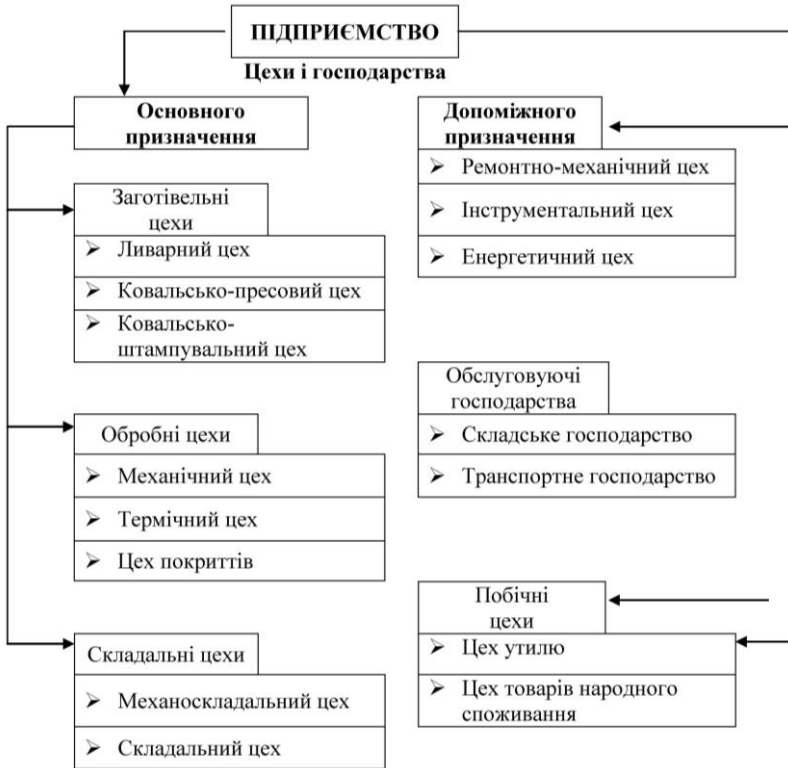

Рис. 1.1. Виробнича структура машинобудівного підприємства

Існує декілька принципів класифікації виробничої структури.

1. Залежно від підрозділу, діяльність якого покладено в основу виробничої структури, розрізняють цехову, безцехову, корпусну та комбінатську виробничі структури.

У цеховій структурі виробничим підрозділом є цех, тобто адміністративно відокремлена частина підприємства (яка інколи має певну територіальну автономію), де виконується певний комплекс робіт відповідно до внутрішньозаводської спеціалізації. За характером своєї діяльності цехи поділяються на основні, допоміжні, обслуговуючі та побічні (рис. 1.1).

Основні цехи виготовляють продукцію, призначену для реалізації на сторону, тобто продукцію, що визначає профіль і спеціалізацію підприємства.

Допоміжні цехи виготовляють продукцію, що використовується для забезпечення внутрішніх потреб підприємства.

Обслуговуючі цехи та господарства забезпечують необхідні умови для нормального перебігу основних і допоміжних виробничих процесів.

Побічні цехи займаються утилізацією, переробкою та виготовленням продукції з відходів основного виробництва.

У структурі деяких підприємств існують експериментальні (дослідні) цехи, які займаються підготовкою і випробуванням нових виробів, розробленням нових технологій, проведенням різноманітних експериментальних робіт.

На невеликих підприємствах із відносно простими виробничими процесами застосовується безцехова виробнича структура. Основою її побудови є виробнича дільниця – сукупність матеріально відокремлених робочих місць, на яких виконуються технологічно однорідні роботи або виготовляється однотипна продукція.

На великих підприємствах кілька однотипних цехів можуть бути об'єднані в корпуси, які є основним виробничим підрозділом підприємства. Така виробнича структура дістала назву корпусної.

2. За формою спеціалізації основних цехів розрізняють технологічну, предметну та змішану виробничу структури.

За технологічною ознакою виробничої структури є спеціалізація цехів на виконанні певної частини технологічного процесу або окремої стадії виробничого процесу (ливарні, термічні, складальні цехи машинобудівного підприємства).

Ознакою предметної структури є спеціалізація цехів на виготовленні певного виробу чи групи однотипних виробів, вузлів, деталей із використанням різноманітних технологічних процесів та операцій у цеху (цех двигунів, кузовів, задніх мостів на автозаводі).

Переважає ж більшість підприємства використовують змішану виробничу структуру, коли частину цехів спеціалізовано технологічно, а решту – предметно.

3. Залежно від наявності основних і допоміжних процесів розрізняють підприємства з комплексною й спеціалізованою структурами виробництва. Підприємства з комплексною виробничою структурою мають усю сукупність основних та допоміжних цехів, а за спеціалізованою – лише частину. Останній тип підприємств зі спеціалізованою структурою поділяють на:

- підприємства складального типу, які випускають продукцію з деталей, вузлів та агрегатів, що виготовляються на інших підприємствах;
- підприємства заготівельного типу, що спеціалізуються на виробництві заготовок;
- підприємства, спеціалізовані на виробництві окремих деталей.

Загальна структура

Загальну структуру підприємства утворює сукупність усіх виробничих, невиробничих та управлінських підрозділів підприємства. Типову загальну структуру промислового підприємства зображено на рис. 1.2.

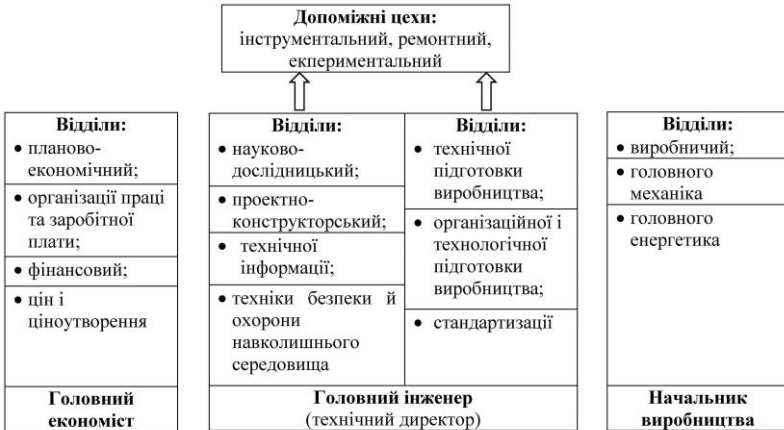

Рис. 1.2. Загальна структура машинобудівного підприємства

Підприємство очолює директор. Він здійснює керівництво виробництвом у цілому, тобто репрезентує підприємство в будь-яких організаціях, розпоряджається в межах чинного законодавства його майном, укладає договори, відкриває в банках розрахункові рахунки тощо.

Головний інженер є першим заступником директора (технічним директором). Він керує науково-дослідними та експериментальними роботами, безпосередньо відповідає за організацію робіт і результати вдосконалення техніки, технології й організації виробництва. До його обов'язків входять також технічна підготовка та обслуговування виробництва, розроблення і втілення заходів для підвищення якості продукції й дотримання технологічної дисципліни.

Економічну службу на підприємстві очолює головний економіст (заступник директора питань економіки). Він відповідає за організацію планової роботи на підприємстві. Підпорядковані йому відділи здійснюють контроль за виконанням планових завдань, проводять аналіз діяльності підприємства. У його компетенції є також питання фінансів, організації праці та заробітної плати.

Головне завдання начальника виробництва (заступника директора з виробництва) – це виконання виробничих планів підприємства. Для цього підпорядкований йому виробничий відділ розробляє оперативні плани випуску продукції для кожного цеху, забезпечує ритмічну роботу з їхнього виконання. Начальник виробництва і виробничий відділ здійснюють контроль та регулювання перебігу виробничого процесу.

Маркетингові функції вивчення попиту, ринків збуту, організацію й здійснення реклами, просування товарів і продукції, а також матеріально-технічне забезпечення виробництва покладено на заступника директора з комерційних питань та підпорядковані йому відділи (рис. 1.2)

Заступник директора з кадрових і соціальних питань відповідає за реалізацію кадрової політики підприємства, підвищення професійного рівня та якості персоналу підприємства.

Кілька підрозділів апарату управління підприємства підпорядковано безпосередньо директору (рис. 1.2) Облік виробництва, контроль за фінансовою документацією, складання балансу, розрахунки з робітниками, зовнішніми партнерами здійснюють бухгалтерія та фінансовий відділ. Функції контролю якості, запобігання браку, розроблення і впровадження систем управління якістю покладено на відділ технічного контролю, який зазвичай підпорядкований директору.

Директорові підприємства також підпорядковані начальники цехів (інколи вони підпорядковані або головному інженеру, або заступнику директора з виробництва). Начальники цехів здійснюють технічне і господарське керівництво відповідним цехом. Начальнику цехів

підпорядковані його заступники, майстри, начальники змін, дільниць та інші лінійні робітники апарату управління.

У сучасних умовах при організації виробничої діяльності підприємства постійно необхідно розв'язувати наступні завдання:

- зменшувати час запуску у виробництво нової продукції;
- створювати гнучкі виробничі системи, що швидко реагують на будь-яку зміну попиту споживачів;
- здійснювати пошук, розробляти і впроваджувати у виробництво нові технологічні та організаційно-виробничі процеси;
- швидко досягати високої якості продукції і зберігати її на найвищому рівні;
- забезпечувати високий рівень організації праці;
- чітко дотримуватися вимог та обмежень, що пов'язані з екологією, соціальних і етичних норм чинного законодавства;
- розв'язувати інші питання, які пов'язані з інноваційним розвитком підприємства, створенням нової продукції, всебічним підвищенням ефективності організації виробничої діяльності підприємства та його конкурентоспроможності.

1.2. Економічний аналіз як функція менеджменту

Економічний аналіз – прикладна наука. Роль економічного аналізу впливає з його місця в менеджменті.

По-перше, на сучасному етапі розвитку менеджменту загально-визнаною є необхідність постійного виконання його основних (загальних) функцій: планування, організації, мотивації та контролю, кожна з яких має ряд підфункцій. Економічний аналіз є найважливішою підфункцією контролю, оскільки саме аналіз забезпечує циклічне та безперервне виконання загальних функцій менеджменту.

По-друге, аналіз, внаслідок його складності та великої трудомісткості, відокремлюється як окрема функція у менеджменті і стає спеціалізованою управлінською роботою. В ринкових умовах значення конкретної аналітичної функції підсилюється внаслідок: підвищення самостійності та відповідальності суб'єктів господарювання за результати економічної діяльності; необхідності постійного спостереження та оцінки стану конкурентного середовища; пошуків резервів ресурсозбереження, диверсифікації діяльності, підвищення конкурентоспроможності продукції та ефективності використання економічного потенціалу та ін.

По-третє, на основі результатів економічного аналізу науково обґрунтовуються стратегічні, поточні та оперативні управлінські рішення щодо подальшого функціонування й розвитку суб'єкта господарювання, які є результатом діяльності управлінців. Аналітична ж підтримка управлінських рішень міститься у виконанні аналітичної функції на кожному з етапів технології управлінських рішень, зміст якої залежить від сутності, масштабів і значення конкретного рішення. Основні правила аналітичної підтримки управлінських рішень наступні:

- урахування вимог споживачів продукції (робіт, послуг);
- аналіз та оцінка інформації для управлінських рішень;
- визначення та урахування протиріч з наступним їхнім послабленням або усуненням;
- безперервність аналітичної підтримки управлінських рішень;
- відповідність управлінських рішень стратегічним цілям;
- урахування та оцінка ризиків;
- інтеграція технології управлінських рішень в автоматизовану систему управління;
- оцінка фактичної ефективності управлінського рішення після його впровадження.

Крім того, аналітичній оцінці підлягають якість виконання усіх основних і конкретних функцій та підфункцій менеджменту (наприклад, аналіз планування, аналіз програмного забезпечення, аналіз організаційного рівня виробництва, аналіз стимулювання праці, аналіз ефективності контролю та ін.) з метою їхнього подальшого поліпшення та підвищення ефективності виконання кожної з них та управлінської діяльності взагалі.

1.3. Зміст економічного аналізу

Економічний аналіз як наука – це система спеціальних знань про стан господарської діяльності та чинники, які його зумовлюють. Суттєвість економічної діяльності на тому чи іншому рівні управління визначають господарські процеси, які складаються із сукупності господарських фактів, явищ та ситуацій.

Ця система знань містить дослідження економічних процесів у взаємозв'язку та взаємозумовленості й оцінку їх з позицій інтересів усіх учасників ринкових відносин. Загальну схему змісту економічного аналізу діяльності суб'єкта господарювання наведено на рис. 1.3.